

Metodika

Blok 3

Moderní společnost ve válce

LEKCE

14

Odboj a kolaborace

CÍLOVÁ SKUPINA

ZŠ / 14–15 let

ČASOVÁ DOTACE

45 minut

MEZIPŘEDMĚTOVÉ
VZTAHY

Občanská výchova /
Osobnostní a sociální
výchova / Etická výchova

KLÍČOVÁ SLOVA

druhá světová válka /
hodnocení minulosti /
kolaborace / odboj

Anotace lekce

Lekce se zabývá kolaborací s nacistickým režimem v době protektorátu. Cvičení HL seznamuje žáky s argumenty protektorátní vlády, které měly přimět obyvatelstvo ke spolupráci na dopadení atentátníků na Reinharda Heydricha. Ostatní aktivitu vedou k formulování názoru na to, zda může nastat situace, v níž může být kolaborace přijatelná.

Badatelská otázka

Kdo byl kolaborant?

Vzdělávací cíle

Obsah

- Žáci se seznamují s běžně užívanou definicí slova kolaborant a formulují vlastní názory na to, zda je kolaborace v některých případech přijatelná.
- Žáci vlastními slovy pojmenují situaci, v níž se ocitlo obyvatelstvo protektorátu po atentátu na R. Heydricha.

Historické myšlení: Vztah k minulosti

- Žáci si uvědomují složitost situace v protektorátu po atentátu na R. Heydricha a dokážou si představit konkrétní důvody, které vedly ke kolaboraci s nacistickým režimem.
- Žáci formulují svůj postoj ke kolaboraci v době protektorátu, diskutují o něm se spolužáky a zvládnou přijmout různost pohledů.

Badatelské dovednosti

- Sestavujeme podloženou odpověď.
- Domýšlíme významy.

Vazba lekce na RVP ZV (2021)

D-9-7-05 / zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní sociální, politické, hospodářské a kulturní prostředí

Zdroje

Zdroj 1

Historylab cvičení: Měli udat cyklistu?

název

<https://lms.historylab.cz/katalog/cviceni/meli-udat-cyklistu>

link

komentář

Cvičení otevírá téma kolaborace s nepřítelem. Pracuje s fotografií předmětů nalezených na místě atentátu na R. Heydricha. Výstavku ve výkladní skříni obchodního domu Baťa iniciovali němečtí okupanti se záměrem motivovat občany k udání atentátníků prostřednictvím finanční odměny.

Zdroj 1A

Václavské náměstí v Praze, prodejna Baťa, pravděpodobně 28. května 1942. ČTK

název

komentář

Václavské náměstí v Praze, prodejna Baťa, pravděpodobně 28. května 1942.

Zdroj 1B

Václavské náměstí před prodejnou Baťa 28. 5. 1942. ČTK

název

komentář

Jiná expozice kola z evokační fotografie zachycuje davy Pražanů, kteří se tísňí u výlohy s oznámením o odměně. Klíčovým faktorem byla snaha získat nové informace.

Zdroj 1C

Polední list, zvláštní příloha, 27. 5. 1942. Wikimedia

název

komentář

Zdroj ilustruje pozornost, kterou atentátu na R. Heydricha věnovala média. Zdůrazňuje odměnu za případnou spolupráci při dopadení pachatelů.

Zdroj 1D

Výnos říšského protektora o vyhlášení výjimečného stavu, 27. 5. 1942. ČTK

název

komentář

Dokument ilustruje druhý aspekt nacistické snahy po dopadení strůjců atentátu – tvrdé tresty a teror namířený nejen proti „viníkům“, ale i jejich rodinám.

Zdroj 1E

Novinový článek, Venkov, 31. 5. 1942. NK ČR

název

komentář

Článek dokumentuje stálou pozornost, kterou celé kauze nacistická okupační moc věnovala. Kontinuální zpravodajství trvalo po celou dobu výjimečného stavu.

Zdroj 1F

Projev protektorátního ministra A. Hrubého, 14. 6. 1942. Archiv ČRo

název

komentář

Rozhlasový projev člena protektorátní vlády slouží k analýze argumentů, kterými se protektorátní vláda snažila přimět obyvatelstvo, aby se od atentátníků distancovalo. Důraz byl kladen na národní přežití, protektorátní vláda nezastírala nacistický teror, ale využívala ho jako argumentu pro dopadení „viníků“.

Zdroj 2

Modelové případy kolaborace (na základě rozsudků poválečných soudů)

název

komentář

Tyto čtyři modelové situace vycházejí z případů řešených poválečnými mimořádnými soudy zejména z Liberecka, které jsou anonymizovány a didakticky upraveny pro potřeby lekce.

Návrh postupu

Fáze

Popis

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 1 max. 20 minut

Měli udat cyklistu?

Práce s HL cvičením a pracovními listy k tomuto cvičení

- S evokační fotografií ve cvičení pracuje učitel společně s třídou; motivuje žáky k odpovědím, reaguje na ně (cca 2–3 min).
- Určí žákům časový limit pro práci se zdroji ve cvičení asi 6–8 min. Připraví si k poslechu úryvek projevu.
- Na označování pasáže projevu i s poslechem 3 minuty.
- Na zodpovězení závěrečných otázek 5–6 minut. Sleduje třídu.

- Postupuje dle pokynů učitele. Může např. od evokační fotografie k předmětům vést tužkou šipky k volným bočním stranám PL a přidávat popisy. Popisy může ale dodávat i učitel v počítači a žáci mohou pozorovat tabuli.
- Se zdroji ve cvičení pracuje sám nebo ve dvojici v lavici (dle zadání) v PL.
- Každý samostatně ve svém PL během poslechu projevu ihned označuje pasáže.
- Odpovídá do PL na závěrečné otázky ze cvičení.

- Učitel má připraven modus HL cvičení „s celou třídou“.
- Učitel může časovat práci se zdroji ve cvičení tím, že je postupně ukazuje prostřednictvím dataprojektoru. Je na učiteli, nakolik pracuje s žáky společně a nakolik nechá žáky pracovat samostatně. Všechny zdroje z cvičení HistoryLabu jsou převedeny také do PL.
- Úryvek trvá 1:29 min., lze ho pustit dvakrát za sebou.

Fáze 2 20 minut

práce se zdrojem 2, modelové příklady 10 minut

- V případě potřeby poskytuje pomoc.

- Každý samostatně pracuje se zdroji a odpovídá na otázky do PL.

- Modelových příkladů může být i více (např.: Pan LK oznámil, že soused poslouchá zakázanou rozhlasovou stanici, protože věřil, že to napomůže propuštění jeho zatčeného bratra., apod.)

skupinová diskuse čtveřic s omezeným časem 5 minut

- Zadává otázku k diskusi: **Může nastat situace, při níž je kolaborace akceptovatelná?**
- Sleduje činnost skupin, poskytuje pomoc.

- Skupiny po čtyřech žácích diskutují o otázce s oporou o své odpovědi v tabulkách; hledají, zda se v názorech shodují, či ne. Mohou zformulovat společný názor.

- Skupiny po čtyřech se utvoří snadno přisunutím dvou lavic k sobě a přesunem dvou židlí. Je možné pracovat i po dvojicích, ale rozdílnost názorů pak není příliš znatelná.
- Je praktické, aby každý svůj názor zapsal na konci PL dříve, než začne skupina diskutovat. Zápis jednotlivců pak tvoří oporu pro vytvoření názoru skupiny. Žáci si mohou napsat první, co je napadne, a postupně při diskusi svůj vlastní názor rozpracovávat či měnit dle potřeby.

sdělení výsledků diskuse 5 minut

- Vyzývá jednotlivé skupiny, aby ostatním velmi stručně řekly, k čemu v diskusi došly.

- Každá skupina představí svůj názor(y) a zdůvodní ho (je).

- Skupiny mluví ze svých „stanovišť“.
- ! Zde se reflektuje **názor skupiny**.

Fáze

Popis

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 3 max. 5 minut

závěrečná škála –
přehled aktuálních
názorů jednotlivců

- Určí v prostoru třídy dva póly. V jednom rohu je stanovisko zásadního odmítnutí možnosti kolaborace, ve druhém připustnost kolaborace za určitých okolností. Vyzve žáky, aby se na pomyslné přímce mezi oběma póly postavili na místo, které odpovídá jejich osobnímu názoru.
- Závěrečným shrnutím uzavře hodinu.

- Postaví se v prostoru na místo, které odpovídá jeho názoru.
- Po shrnutí žáci odevzdají své vyplněné PL učiteli.

- Podle rozložení škály může učitel okomentovat, že většinový názor je..., položit někomu doplňující otázku apod.
- Klíčové je, že žáci vyjádří postojem osobní vztah k řešení BO = **názor individua**.
- Zvládnutí celé lekce v jedné vyučovací jednotce (45 minut) vyžaduje velmi přesný časový management učitele.

Návrh možného postupu pro případ rozšíření lekce na 90 minut

Pokud chce učitel posílit etickou složku, doporučujeme realizovat lekci v 90 minutách (lze i ve dvou 45minutových hodinách). V tomto případě by první hodina byla uzavřena prací jednotlivců se zdrojem 2 a sepsáním individuální odpovědi každého žáka na otázku: Může nastat situace, při níž je kolaborace akceptovatelná? Druhá vyučovací jednotka by začala skupinovou diskusí, pro kterou může učitel připravit další zdroje (např. 1–3 filmové ukázky). Žáci tak získají více modelových situací a vznikne ještě pestřejší názorová diskuse. Je možné pracovat např. metodou sněhové koule, kdy se nejdříve pracuje ve dvojici, pak ve čtveřici a nakonec i v osmici.

Skupiny o stále větším počtu účastníků se zaměřují na shody a rozdíly v názorech. Osmice si pak vzájemně představí, na kterých stanoviscích se shodly, a na kterých ne. Po diskusi každý žák reviduje svůj původní názor – odpověď v pracovním listu na otázku: Může nastat situace, při níž je kolaborace akceptovatelná? – a více jej rozvede a zdůvodní. Učitel pak hodnotí tyto odpovědi. Volba metody pro skupinovou práci je na učiteli, metoda sněhové koule je jen jednou z řady možností. Lze využít např. i panelové diskuse ap. Doporučujeme ponechat závěrečnou názorovou škálu představující postoje všech žáků.

Kritéria hodnocení

Odpovědi na badatelskou otázku: Kdo byl kolaborant?

A diskusní otázky: Může nastat situace, při níž je kolaborace akceptovatelná?

Základní úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák uvede alespoň ve dvou případech ze čtyř důvod, proč si myslí, že modelové postavy jsou/nejsou kolaboranti.

—
Žák jednoduše vyjádří svůj názor na akceptovatelnost kolaborace bez toho, aniž by rozváděl možné případy či je přesněji definoval.

—
V odpovědi na ústřední badatelskou otázku HL cvičení dá důraz na represí.

—
V odpovědi na druhou otázku je patrné, že pochopil, že vláda vyzývala ke kolaboraci.

Příklady odpovědi

AZ je kolaborant, protože udáním sousedky chtěla dosáhnout výhody pro sebe.

—
ZD není kolaborant, protože seznamy zaměstnanců odevzdávali všichni.

—
ZN je kolaborant.

—
RH je kolaborant.

—
Kolaborace je akceptovatelná, když jde o ohrožení života rodiny.

... se lidé dostali do situace, ve které pořád hrozilo nebezpečí zatčení.

... vláda vlastně chtěla, aby lidé udávali své spoluobčany a spolupracovali s nacisty.

Střední úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák uvede ve třech případech důvody, proč si myslí, že modelové postavy jsou/nejsou kolaboranti.

—
Žák vyjádří svůj názor na akceptovatelnost kolaborace a jednoduše vysvětlí svůj postoj.

—
V odpovědi na ústřední badatelskou otázku HL cvičení dá důraz na represí a dokáže argumentovat jedním z pramenů. V odpovědi na druhou otázku je patrné, že pochopil, že vláda vyzývala ke kolaboraci, a argumentuje jedním pramenem.

Příklady odpovědi

AZ je kolaborant – schválně udala sousedku, a chtěla tak získat její obchod.

—
ZD je kolaborant – upozornil na rasovou příslušnost svých zaměstnanců a odevzdal jejich seznamy.

—
ZN je kolaborant.

—
RH je kolaborant, protože pracoval v hnutí Vlajka a byl aktivní.

—
Kolaborace je akceptovatelná pouze tehdy, když hrozí postihy dalším lidem a kolaborace jim může zabránit. I tak to je morální problém.

... se lidé dostali do situace, ve které mohlo dojít k popravě celé rodiny (viz PL – článek II výnos říšského protektora)

... vláda vlastně chtěla, aby lidé pomohli dopadnout atentátníky, protože je to jediná cesta k ukončení výjimečného stavu (předposlední řádek projevu člena protektorátní vlády)

Pokročilá úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák uvede více důvodů, proč si myslí, že modelové postavy jsou/nejsou kolaboranti, a z jeho textu je patrné, že si uvědomuje problematičnost rozhodování.

—
Žák vyjádří svůj názor na akceptovatelnost kolaborace a je schopen ho širěji argumentovat.

—
V odpovědi na ústřední badatelskou otázku HL cvičení dá důraz na represii a dokáže argumentovat více prameny. V odpovědi na druhou otázku je patrné, že pochopil, že vláda vyzývala ke kolaboraci, a použije více argumentů.

Příklady odpovědí

Všechny osoby v uvedených příkladech můžeme označit za kolaboranty. Každá z nich udělala něco, co pomohlo okupačnímu režimu. Většina z nich (AS, ZN, RH) se snažila zlepšit své postavení zejména finančně. ZD chtěl zajistit budoucnost svému podniku. Nikdo z nich nebyl v situaci, kdy by to bylo nutné např. z důvodu, že někdo z rodiny byl už za nějaký přečin uvězněn, a mohl by si myslet, že kolaborace mu zajistí propuštění člena rodiny. I v takovém případě je obtížné kolaboraci přijmout – vždycky to může poškodit ještě někoho jiného.

—
Kolaborace podle mého názoru není akceptovatelná ani tehdy, když by mohla zachránit větší počet životů. Pořád je to spolupráce s okupanty a pořád to znamená, že někdo bude zatčen a asi i popraven. Situaci, kdy by byla přínosem, si nedokážu představit.

—
... se lidé dostali do situace, ve které mohlo dojít k popravě celé rodiny (viz PL – článek II. – výnos říšského protektora), protože měli za povinnost všechno nahlásit (také článek II. výnosu); navíc článek s popisem pachatele působí, jako by už jiní spolupracovali a šli příkladem (obsáhlými svědeckými výpověďmi...), dostali se i do situace, kdy museli přemýšlet nad tím, jestli někdo v jejich okolí také něco neřekl, šířilo to atmosféru strachu.

—
... vláda vlastně chtěla, aby lidé pomohli dopadnout atentátníky, protože je to národní povinnost (4. řádek od konce projevu), je to jediná cesta k ukončení výjimečného stavu (předposlední řádek projevu člena protektorátní vlády) a povede to k záchraně národa (poslední řádek projevu).

Doporučené zdroje

ŠUSTROVÁ, R.

Ve jménu Říše a českého národa. Veřejné manifestace po atentátu na Reinharda Heydricha. Paměť a dějiny, 2012, 6.02: 48–59.

Dostupné online:

<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1202/048-059.pdf>

BRANDES, D.

Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945.

Praha: Prostor, 1999. 664 str. Edice Obzor, č. 27.

ISBN 80-7260-0176.

Zde str. 319–380 (Kapitola IV., Okupační politika a kolaborace po atentátu na Heydricha).

LOZOVIUKOVÁ, K.

Tresty smrti udělené u Mimořádného soudu v Liberci v letech 1945–1948.

In Fontes Nissae.

ISBN 978-80-7372-432-0, 2008, 9.

Popis metody *Názorová škála* dostupný online:

<https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/18297/NAZOROVA-SKALA.html>

Popis metody *Sněhové koule* online např.:

<https://zabav-deti.cz/clanek/metoda-snehove-koule-snowballing-411>

Metodika

Blok 3 / Moderní společnost ve válce

Lekce 14

Odboj a kolaborace

Autorka lekce (metodický a pracovní list):

Iva Vachková

Grafická úprava:

Hedvika Vilinger Člupná

Fotografie použité v pracovním listu této lekce podléhají licenci ČTK (označeno v rámci zdroje jako ČTK (2022)). Bez písemného souhlasu držitele práv není dovoleno užít nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat tuto část materiálu vytvořeného v rámci projektu Dějepis+.

Dílo podléhá licenci **Creative Commons CC BY-SA 4.0**

Uveďte původ–Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Všechny metodiky a pracovní listy jsou v elektronické podobě ke stažení na webových stránkách dejepisplus.npi.cz.

Rok vydání 2022

Národní pedagogický institut České republiky

www.npi.cz

npi | Národní pedagogický institut
České republiky